

Dominique Anxo:

Sysselsättningseffekter av en allmän arbetstidsförkortning

Bakgrunden till Dominique Anxos avhandling *Sysselsättningseffekter av en allmän arbetstidsförkortning* (Ekonomiska studier utgivna av Nationalekonomiska institutionen vid Göteborgs universitet, nr 20) är den diskussion som under senare år förts om att använda arbetstidsförkortningar som medel att öka sysselsättningen och minska arbetslösheten. Diskussionen har orsakats av den mycket kraftiga ökningen av arbetslösheten i Europa sedan mitten av 1970-talet. Idag är ca 20 miljoner människor (drygt 10 procent av arbetskraften) i Västeuropa arbetslösa. Som Anxo påpekar har frågan om "arbetsdelning" även tidigare aktualiserats i lägen med massarbetslöshet, såsom under 1930-talet. Tanken att man skulle kunna minska arbetslösheten genom att "dela på jobben" verkar ligga nära till hands i sådana situationer.

Även i Sverige försämrades sysselsättningen efter den första oljekrisen och både den öppna arbetslösheten och antalet personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder nådde höga nivåer. På grund av detta, och som en återklang av den europeiska debatten, kom frågan om arbetsdelning att diskuteras även i Sverige. Tankegången fick dock inte något genomslag här. Däremot har vi en arbetstidsdebatt med annan inriktning – en som påminner om den under 1950- och 1960-talen. Den handlar om arbetstidsförkortning som ett

sätt att ta ut en del av möjliga standardökningar i ökad fritid. Har vi "råd" med arbetstidsförkortningar och hur skall vi i så fall ta ut dem? Det visar sig att analysen och resultatet i avhandlingen är av relevans även för denna fråga.

Anxos avhandling kan ses som ekonomens försök att ge lekmannen svar på frågan om arbetsdelning kan lösa sysselsättningsproblemen. Kan en generell arbetstidsförkortning öka sysselsättningen och minska arbetslösheten? Vilka faktorer är av betydelse för resultatet? Vad är det som gör att det som för lekmannen förefaller uppenbart, vid närmare analys visar sig inte vara så självklart?

Hur angriper man som ekonom denna frågeställning? Anxos metod är att utnyttja en rad angreppssätt; han samlar ihop pusselbitar som tillsammans ger ett svar på lekmannens fråga. Svaret är inte enkelt och entydigt utan består av analyser, inom ramen för olika modelltyper, av under vilka förutsättningar en sysselsättningseffekt kan uppkomma och vilka faktorer som är av betydelse för dess storlek och riktning. Svaret omfattar både teoretiska och empiriska analyser.

Kort eller lång arbetstid?

Avhandlingen inleds med två empiriska bakgrundskapitel. Det första beskriver arbetskraftsstrukturen i Sverige och det andra ger en översikt av arbetstidens längd i industriländerna och diskuterar mätproblem, arbetstidsdefinitioner etc. Därvid framgår bl a att Sverige kan beskrivas både som ett land med korta och som ett land med långa arbetstider. Vi har korta arbetstider *per person i arbetskraften*, men å andra sidan tillhör en så stor andel av befolkningen arbetskraften att räknat *per person i befolkningen* har vi bland de längsta (Japan har längre) arbetstiderna.

Redan dessa inledande kapitel kan sägas ge lekmannen en första pusselbit. Om det är så att en arbetstidsförkortning skulle minska arbetslösheten, borde detta då inte återspeglas i att det finns ett systematiskt samband mellan arbetstid och arbetslöshet när man ser på olika länder el-

ler olika regioner inom ett land? Anxo visar att kort arbetstid inte tycks systematiskt samvariera med låg arbetslöshet vare sig man studerar olika länder eller olika regioner inom Sverige. Detta första, "naiva" test tyder således på att man inte har anledning vänta sig att en kortare arbetstid leder till lägre arbetslöshet.

Effekter på produktiviteten

Nästa invändning mot lekmannen kan vara att en arbetstidsförkortning visserligen kan väntas leda till att sysselsättningen ökar, men att ökningen inte behöver bli helt proportionell mot arbetstidsförkortningen genom att *arbetsproduktiviteten* kan påverkas. Hur produktiviteten påverkas då arbetstiden förkortas är inte a priori givet. Det finns faktorer, t ex minskad trötthet, frånvaro, olycksfall, som kan öka produktiviteten men också faktorer, t ex större andel av arbetstiden ägnad åt förberedelse- och avslutningsarbeten, som kan minska den. Nettoeffekten är därför en empirisk fråga och kan belysas genom skattningar av produktionsfunktioner. I kapitel 4 genomför Anxo sådana empiriska skattningar utifrån data för svensk industri. Han letar sig efterhand fram till bästa möjliga skattning vad gäller val av produktionsfunktion (Cobb-Douglas, CES eller translog), val av specifikation av faktorinsatser (flödes- eller stockvariabler) och val av skattningsmetod. Bästa skattningen av produktivitetseffekten erhålls via en translog-funktion med kapitaltjänster, antal anställda och arbetstidens längd som oberoende variabler. Den skattade elasticiteten för produktionseffekten av en arbetstidsförkortning inom industrin är 0,912 (elasticiteten är inte signifikant skild från 1). Anxos resultat kan tolkas som att det inte längre finns några större produktivitetseffekter att vänta av en arbetstidsförkortning som sådan. Det stämmer relativt väl överens med de resultat Yngve Åberg erhållit i tidigare, liknande studier (Åberg [1985]). Dessa empiriska resultat är av relevans även för den svenska diskussionen om framtida arbetstidsförkortningar i valfardshöjande syfte.

Sysselsättningen är marknadsbestäm

En arbetstidsförkortning kan således eventuellt vara förknippad med en produktivitetsökning som reducerar sysselsättningseffekterna (vid given produktionsnivå). Lekmannen ser sina förhoppningar efterhand grusas, men nu kommer ekonomens verkliga dråpslag. Det är inte så att efterfråge- och produktionsnivån nödvändigtvis kommer att upprätthållas i samband med en arbetstidsförkortning. En marknadsekonomi består av ett stort antal självständiga beslutsfattare, företag och hushåll, vars *individuella beslut i interaktion med varandra* ger ett visst sysselsättningsutfall i ekonomin. Man måste alltså undersöka hur en generell arbetstidsförkortning kan väntas påverka vinstmaximerande företag och nyttomaximerande hushåll.

Anxo gör ingen mer ingående analys av hur en arbetstidsförkortning kan väntas påverka *hushållens arbetsutbud*. Istället koncentrerar han sig på *effekterna på företagen* under olika betingelser. Den mikroekonomiska analysen i kapitel 5 visar vilka faktorer som är centrala för effekterna av en generell arbetstidsförkortning på företagens styckkostnader, priser och produktions- och sysselsättningsnivåer. Graden av lönekompensation, förändringar i kapitalutnyttjandetiden (driftstiden), produktivitetsförändringar orsakade av arbetstidsförkortningen och efterfrågans priselasticitet är viktiga, liksom företagets faktorintensitet och substitutionsmöjligheterna mellan arbetskraft och kapital. De teoretiska modellresultaten används som underlag för simuleringar av sysselsättningseffekterna av en minskning av arbetstiden med en procent. Simuleringarna visar hur sysselsättnings-effekterna varierar med bl a graden av lönekompensation, driftstidens förändring och storleken på efterfrågeelasticiteterna. Simuleringarna skall ses som räkneexempel, vilka ger en känsla för vad variationer i dessa faktorer betyder. Bl a börjar man fundera på om det kanske är så att vi, om vi "skall ha råd med" en 6-timmarsdag, behöver se till att driftstiden inte minskar från 8 till 6 timmar utan istället ökar, kanske till 2 x 6 timmar.

Resultaten från kapitlen 4 och 5 utnyttjas i ett följande kapitel också för empiriska beräkningar av hur en arbetstidsförkortning, under olika antaganden om produktivitetsförändringar och graden av lönekompensation, kan väntas påverka arbetskraftsbehoven inom olika sektorer och regioner av den svenska ekonomin. Beräkningarna visar vilka anpassningsbehov (utbudsöverskott respektive efterfrågeöverskott) som kan väntas uppkomma på olika delarbetsmarknader i samband med en generell arbetstidsförkortning. Resultaten tyder bl a på att en arbetstidsförkortning kan förvärra de regionala obalanserna. I områden där arbetslösheten är lägst tenderar arbetskraftsbehovet att bli storst och tvärtom.

Arbetstidsförkortning och makroekonomisk balans

För att få en mer fullständig bild av hur en arbetstidsförkortning kan väntas påverka sysselsättning, inflation, bytesbalans etc behöver de mikroekonomiska resultaten relateras till makroekonomiska modeller över ekonomins funktionsätt. Anxo väljer att göra detta inom ramen för makroekonomiska modeller av s k fix-priskarakter. Detta är modeller där priser och löner är givna på kort sikt. Arbetslöshet av olika slag (s k klassisk respektive keynesiansk arbetslöshet) uppkommer i modellerna då pris-lönerelationerna på olika sätt avviker från dem som skulle ge jämvikt. Anxo analyserar huruvida och i vilken grad en arbetstidsförkortning med olika karaktäristika (t ex med eller utan lönekompensation, med eller utan produktivitetspåverkan) kan väntas bidra till att föra ekonomin i riktning mot jämvikt utifrån en situation av icke-jämvikt i form av klassisk eller keynesiansk arbetslöshet. En sådan analys pekar på ett effektivt sätt ut vilka betingelser och faktorer som kan förmodas vara centrala för att en arbetstidsförkortning skall ha gynnsamma sysselsättningseffekter och återställa den makroekonomiska balansen.

Utmärkande för den makroekonomiska analysen i kapitel 7 är att en arbetstidsförkortning också kan ge effekter på den aggregerade efterfrågan i ekonomin

(och multiplikatoreffekter). Därmed får det stor betydelse om arbetstidsförkortningen sker med eller utan lönekompen- sation. Vidare kan arbetstidsförkort- ningen, i en öppen ekonomi, få effekter på export och import, vilket påverkar by- tesbalansen och i nästa steg kan tvinga fram efterfrågeminskande åtgärder för att återställa yttre balans.

Enligt Anxos analys kan en arbetstids- förkortning under vissa förutsättningar bidra till att minska arbetslöshet av key- nesianskt slag. Förutsättningarna för att få gynnsamma effekter är emellertid rest- riktiva och de gynnsamma sysselsättnings- effekterna bygger främst på att arbetstids- förkortningen medför en ökning av det aggregerade efterfrågetrycket. Man frå- gar sig onekligen om det inte finns mindre komplicerade, och kanske effektivare, medel att bedriva keynesiansk efterfråge- politik. Gösta Rehns marginella lönesub- ventioner har t ex inte samma kostnads- höjande egenskaper som en arbetstidsför- kortning. Kostnadseffekterna av en ar- betstidsförkortning framstår som än all- varligare om arbetslösheten är av klas- siskt slag. I det fallet pekar Anxos analys på att en arbetstidsförkortning med stor sannolikhet kommer att ytterligare för- stärka obalanserna i ekonomin.

Analysen och slutsatserna i avhand- lingen konfronteras slutligen med ett "empiriskt" test i form av att Anxo redov- isar erfarenheterna av de arbetstidsför- kortningar som genomfördes i Frankrike i början av 1980-talet. Det visar sig därvid att dessa erfarenheter ligger väl i linje med de analytiska slutsatser författaren redovisat i sin avhandling.

Anxo har genom analysen i sin avhand- ling gett ett välunderbyggt och nyanserat, teoretiskt och empiriskt svar på lekman- nens fråga om arbetstidsförkortning som sysselsättningspolitiskt medel. Stora delar av analysen är relevant även för diskussio- nen om framtida arbetstidsförkortningar i välfärdshöjande syfte. Det jag saknar i avhandlingen är främst en samlad diskus- sion, redan i inledningsskedet, av arbets- löshetens karaktär, av bakgrunden till fo- rekomsten av arbetslöshet i en ekonomi. Som det nu är hamnar man rakt i analysen av arbetstidsförkortningens sysselsätt-

ningseffekter, vilka relateras till en minskning av "arbetslösheten" på ett ganska intuitivt och oprecist sätt. Detta orsakar bl a vissa problem i samband med den makroekonomiska analysen i kapitel 7. Ett annat problem är att framställ- ningen i avhandlingen är såpass snårig, med ett stort antal olika fall och förutsätt- ningar, att Anxo (och andra nationaleko- nomer) kan behöva "översätta" och tolka resultaten för att bistå lekmannen och bi- dra till den allmänna diskussionen om framtida arbetstidsförkortningar.

Docent *INGA PERSSON-TANIMURA*
Nationalekonomiska institutionen
Lunds universitet

Referenser

- Åberg, Y. [1985], *Produktionens och sysselsättning- ens bestamningsfaktorer i svensk ekonomi*, DELFA, Stockholm.